

РУДА ТЕТЯНА

доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

RUDA TETIANA

a Doctor of Philology, a leading research fellow at Screen and Scene Arts and Cultural Studies Department of the M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the NAS of Ukraine

Бібліографічний опис:

Руда, Т. (2019) [Огляд] Ешилъ япракъ арасында къырмызы гуль... – В зелен-листі червона троянда... Кримськотатарська народна пісня кохання : поетичні тексти / упоряд., автор вступ. статті О. Гуменюк, пер. з кримськотатарської В. Гуменюк. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2018. 320 с. *Народна творчість та етнологія*, 3 (379), 114–116.

Ruda, T. (2019) [Survey] Ешилъ япракъ арасында къырмызы гуль... – A Red Rose in the Middle of Verdure... A Crimean Tatar Folk Love Song : Poetical Texts (compiled, prefaced by O. Humeniuk, translated from Crimean Tatar by V. Humeniuk). Kyiv : M. Rylskyi IASFE of the NAS of Ukraine, 2018. 320 pp. *Narodna tvorchist ta etnolohiya [Folk Art and Ethnology]*, 3 (379), 114–116.

Ешилъ япракъ арасында къырмызы гуль... – В зелен-листі червона троянда... Кримськотатарська народна пісня кохання : поетичні тексти / упоряд., автор вступ. статті О. Гуменюк, пер. з кримськотатарської В. Гуменюк. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2018. 320 с.

Кримськотатарський фольклор багатий за своєю тематикою і жанровим складом, але найбільший його масив, за свідченням дослідників, – це ліричні, насамперед любовні, пісні. Систематичне його збирання і вивчення розпочалося відносно пізно – наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.; одним з перших цією справою займався український і російський фольклорист Олексій Олесницький.

Серед сучасних досліджень фольклору кримських татар помітне місце посідають праці Ольги Гуменюк, її науковий інтерес зосереджений переважно саме на любовній ліриці. О. Гуменюк підготувала низку присвячених різним ліричним жанрам і жанровим різновидам монографій – «Взяла у бран мене троянда. Поетичний світ фольклорного пісенного жанру – макаму» (2008), «Три гвоздики. Журливі мотиви в кримськотатарській народній пісні кохання» (2011), «В небі лине ключ журавлів. Художнє осягнення драматизму любовних стосунків у кримськотатарській народній пісні» (2012), «Вип'ю м'ятної води. Пісні щасливого кохання в кримськотатарському фольклорі» (2014). Ці видання – невеликі за обсягом монографічні дослідження основних мотивів любовних пісень та їхньої поетики. Поетичні рядки в назвах книжок (цитати з пісень, подані кримськотатарською та українською мовами) символізують настрої та переживання ліричних героїв. Аналіз фольклорного матеріалу ілюструється двомовними цита-

тами з пісенних творів, у кожній книзі підібрано відповідні тексти в оригіналах та українських перекладах Віктора Гуменюка – доктора філологічних наук і поета.

У 2016 році О. Гуменюк видала фундаментальну монографію «Айтыр да агъларым. – Скажу та й заплачу. Кримськотатарська народна емігрантська пісня кінця XVIII – XIX століть», у якій усебічно розглядається художній світ доти маловивчених пісень про еміграцію, сповнених болісно-трагічних відчуттів. Вони різні за обсягом – від мініатюр до великої епічної форми («Кримський дестан»), за рівнем емоційного напруження і філософічності, за характером мелодії та ритмікою. Авторка пише про історичні події, що зумовили появу цих творів (мобілізація татарських юнаків до московського війська, переслідування ісламу, а звідси – вимушена еміграція, розлука з рідними). Значна увага приділяється жанровій і стильовій специфіці емігрантських пісень, їхній емоційній насиченості, художній образності, а також зв'язкам з іншими фольклорними жанрами – родинною та обрядовою пісенністю, епосом, казками.

У додатках розміщені оригінальні тексти пісень про еміграцію та українські переклади В. Гуменюка. У 2017 році Ольга Миколаївна успішно захистила дисертацію «Кримськотатарська народна емігрантська пісня кінця XVIII – XIX століть у контексті національних фольклорних традицій» на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю «фольклористика».

Нині перед нами нова книга – великий двомовний збірник кримськотатарських народних пісень про кохання. Це видання є певним підсумком праць про народну лірику, опублікованих дослідницею раніше. До нього ввійшли поетичні тексти із зібрань О. Олесницького, Я. Шерфединова, Ф. Алієва, М. Гайдая, К. Квітки, Л. Юнусової та ін. Загалом у збірнику вміщено 127 творів, поділених на розділи відповідно до розробленої О. Гуменюк класифікації. Збірник складається з двох частин – «Маками» (входять два розділи: «Тужливі пісні», «Пісні світлих сподівань») і «Тюркю» (включає три розділи: «Пісні печального кохання», «Пісні долання тривоги і скрут», «Пісні щасливого кохання»). Маками – це старовинний жанр як фольклорної, так і професійної лірики (їх створювали, наприклад, відомі кримськотатарські поети-співці XVIII ст. – Ашик Умер, Мустафа Джевхерій); тюркю – також давній традиційний жанр, його зразки лаконічніші, часто мають змішаний розмір. Серед творів обох жанрів, як бачимо з назв розділів, є зразки і про безнадійне, і про щасливе кохання, і тужливі, сповнені драматизму, і піднесено-пристрасні пісні. Як підкреслює авторка, у макамах часто наявна філософська медитація, у тюркю – грайливі інтонації.

Текстам пісень передуює розлога вступна стаття «Художній світ кримськотатарської народної пісні кохання», також опублікована двома мовами. У ній О. Гуменюк коротко викладає історію збирання і вивчення фольклору кримських татар, а потім доволі детально характеризує пісенні твори про кохання – аналізує тематику, основні мотиви, а головне – жанрово-стильові ознаки. Вона підкреслює емоційну піднесеність пісень, багатство психологічних відтінків, драматизм ситуацій, глибину переживань ліричного героя. Авторка розглядає характер римування, звукопис, символіку, образність (надзвичайно розмаїту, вишукану), своєрідність сполучень глибокого ліризму з гумористичними, жартівливими відтінками.

У любовних піснях представлені портрети чарівних красунь, мальовничі пейзажі, описи квітучих садів з розкішними трояндами (троянда, гвоздика – традиційні символи щасливого кохання), знаки печального кохання – «спопеляючий вогонь», змарнілий вигляд нещасливого закоханого, гіркі сльози, розлука тощо. У текстах передано і місцеву конкретику, реалії кримського життя. Це і топоніми (Ялта, Керч, Алушта), і своєрідність рельєфу (гори, міжгір'я – «О велич гір, крутих вершин...», «Величні ви, сніги вершин...»), й особливості флори (гранат, хурма, виноград, тюльпан – один із символів юнака) і фауни (кози, коні, верблуди, солов'ї, хижі птахи); а ще – мінарети, хна на пальчиках дівчини, феска на голові милої.

Більшість пісень має монологічний характер, але є і діалогічні твори («Мельник» (с. 308–311), «Хочеш, доню, віддам тебе» (с. 304–307)), що нагадують маленькі п'єси.

Значну увагу авторка (яка має музичну освіту) приділяє мелодиці пісень, особливостям музичного стилю різних жанрів і тематичних груп (с. 7–9, 13 та ін.).

Стиль передмови відповідає матеріалу, що розглядається, – мова її образна, емоційна, насичена красномовними цитатами. Завершується вона висновком, що підсумовує спостереження над поетикою любовних пісень: «Проникливе осягнення печалей і радостей кохання, передача широкої гами почуттів, тонких настроєвих відтінків, неабияке інтонаційне багатство, мальовнича метафоричність та символічна сконденсованість лаконічної образності, динамічний розвиток ліричного сюжету, за яким нерідко вгадуються обриси сюжету фабульно-оповідного, стрункність та вигадливість композиції (лінійної, ретроспективної, мозаїчної), система експресивних повторів, яка посилює орнаментальність і водночас чітку злагодженість викладу, вишукана звукова й ритмічна організація – такі провідні особливості поетичного світу кримськотатарської народної ліричної пісні» (с. 37).

Наприкінці книги вміщена доволі велика (на 8 сторінок) анотація англійською мовою.

Кілька слів про переклади. Не володіючи кримськотатарською мовою, важко судити про ступінь їхньої адекватності оригіналам, а також про вирішення проблеми еквіритмізму. Перекладачеві вдається зберігати еквілінеарність, наприклад: «Бугуземлик сенде кьамаз» – «Та врода з часом відцвіте» (по 8 складів), «Гизли джаным периси!» – «Володарко таємних мрій!» (по 7 складів). При цьому складається враження, що В. Гуменюк талановито зумів передати емоційне напруження, оригінальну образність, мальовничість, художню своєрідність кримськотатарських пісень, аби ознайомити з ними українського читача.

Шкода, що до збірника не ввійшли ноти пісенних мелодій. Цікаво було б дізнатися і про сучасний стан фольклорної традиції, функціонування цих жанрів у нинішніх умовах, адже любовна лірика, як відомо, відзначається стійкістю, здатністю до збереження в народній пам'яті впродовж багатьох століть.

Збірник О. Гуменюк, без сумніву, буде цікавим і корисним для фахівців (філологів, зокрема перекладознавців, фольклористів, для музикознавців), студентів, які вивчають кримськотатарську культуру, а також для широкої читацької аудиторії.